

LA VEGETACIÓ DEL TERME DE MANRESA

INTRODUCCIÓ

Per tal de fer una descripció pràctica de la vegetació cal establir unes unitats de vegetació, procés que sempre comporta la simplificació d'una realitat complexa feta d'infinits matisos i estadis intermedis que sovint costa encasellar dins les unitats teòriques definides, hi ha una classificació, la sigmatista, molt similar a la que va utilitzar Linné per classificar els éssers vius. La classificació sigmatista té com a unitat fonamental l'**associació**, nom que en aquesta tipologia rep cada comunitat vegetal definida a partir d'unes taules d'inventaris d'espècies fets sobre àrees aparentment similars pel que fa a la composició específica de la vegetació, el sòl i el clima. Així, l'associació *Quercetum ilicis galloprovinciale* (amb el sufix característic *-etum*) fa referència a la comunitat que es coneix amb el nom d'alzinar litoral, del qual a la nostra comarca encara queden magnífiques mostres a Montserrat i a la serra de l'Obac. La jerarquia d'unitats sigmatistes és, en ordre creixent: aliança, ordre, classe i divisió. Dins de cada associació, es poden distingir subassociacions.

A l'hora d'establir i definir les unitats de vegetació, no s'utilitzarà estrictament el sistema sigmatista, per considerar-lo massa complex, però servirà com a base.

DESCRIPCIÓ I DISTRIBUCIÓ DE LES UNITATS DE VEGETACIÓ

L'ordre que segueix aquesta descripció no és a l'atzar. Es comença per les comunitats que es creu que dominarien en la vegetació potencial (alzinar, roureda, bosc de ribera i canyissar) i, a continuació, es descriuen les que es consideren transitòries dins del procés de successió (garriga, màquia, bardissa, brolla de romaní, joncada, prats secs, pineda de pi blanc i herbassars).

Alzinar

L'alzinar és un bosc format, fonamentalment, per arbres i arbustos de fulla més o menys ampla (planifolis), persistent i endurida (esclerofil·les), que rarament supera els 10 m d'alçària mitjana, on l'arbre dominant és l'alzina de fulla gran o alzina vera (*Quercus ilex* subespècie *ilex*) o la seva parenta la carrasca* o alzina carrasca (*Quercus ilex* subsp. *ballota*), que es diferencia de la primera bàsicament perquè les seves fulles són peludes també a l'anvers i tenen formes menys allargades. L'alzina vera és pròpia de contrades mediterrànies marítimes humides i subhumides, mentre que la carrasca ho és d'àrees mediterrànies continentals i meridionals de la península Ibèrica i també del Magrib.

(*) Al Bages la paraula *carrasca* no és coneguda popularment, el terme *alzina* s'utilitza indistintament per referir-se a les dues subespècies de *Quercus ilex*. Les glans de la carrasca sovint són dolces, mentre que les de l'alzina vera són amargants.

Segons Oriol de Bolòs, un dels iniciadors de la geobotànica al nostre país i deixeble de Pius Font i Quer, a la vegetació potencial de Manresa dominaria àmpliament el bosc de carrasques (carrascar) amb espina cervina de fulla petita (*Quercetum rotundifoliae* subassociació *rhamnetosum infectoriae*). Aquesta seria, a parer seu, la comunitat vegetal que cobriria la major part del Bages (a la part moianesa dominarien les rouredes i a l'extrem sud dominaria l'alzinar litoral) en unes condicions hipotètiques en les quals no hi hagués intervenció humana ni variacions microclimàtiques i edàfiques, és a dir, si tot el país fos un pla perfecte situat a una altitud igual a la mitjana de les altituds reals de cada punt i estigués cobert d'una catifa homogènia de sòl profund i ben constituït. El carrascar seria la comunitat anomenada clímax⁽¹⁾ que correspondria a la major part del domini climàtic⁽²⁾ (o bioclimàtic) mediterrani de tendència continental, del qual forma part el terme de Manresa. A pesar d'aquestes afirmacions, tenim motius per pensar que, en les condicions hipotètiques citades, al territori del Bages inclòs en els mapes de vegetació dins del domini climàtic⁽³⁾ del carrascar, els roures serien, probablement, almenys tan abundants com les alzines.

Pel que fa al tipus d'alzines hem constatat que a Manresa, com a la major part del Bages, la majoria d'alzines s'han de considerar híbrides entre l'alzina vera i la carrasca i que, dels dos únics retallets d'alzinar ben conservat que hi ha, un, el dels Corrons (prop del Xup), situat sobre un vessant rocós encarat al sud, es pot considerar realment un carrascar amb espina cervina de fulla petita, però l'altre, el del cingle de Roca Tinyosa (prop de les Marcetes) situat sobre un vessant rocós encarat a l'est, és clarament un alzinar amb marfull (*Quercetum ilicis galloprovinciale* subassociació *pistacietosum*), el tipus d'alzinar litoral més comú a Catalunya.

La diferència entre el carrascar i l'alzinar litoral radica en el tipus d'alzina que hi domina (carrasca al carrascar i alzina vera a l'alzinar litoral) i també en el fet que l'alzinar litoral és molt més ric en espècies d'arbustos i hi abunden les lianes com l'aríjfol (*Smilax aspera*) i el lligabosc mediterrani (*Lonicera implexa*). Espècies com la roja (*Rubia peregrina*), l'aladern (*Rhamnus alaternus*) i l'esperguera boscana (*Asparagus acutifolius*) es consideren comunes a tots els alzinars, en canvi d'altres, com el marfull (*Viburnum tinus*), el galzeran (*Ruscus aculeatus*) i l'aladern fals (*Phillyrea latifolia*) es consideren característiques de l'alzinar litoral. L'interior dels alzinars, en especial de l'alzinar litoral, és dens i ombrívol, poc transitable per la profusió d'arbustos i lianes, però hi escasseja l'herba per falta de llum. En els alzinar vells i alts, però, la poca llum que arriba al sotabosc fa que el nombre d'espècies vegetals sigui baix.

A part dels dos esmentats, hi ha els famosos alzinars de Can Font (prop de la Parada) i de les Marcetes, els quals són notables per les dimensions dels seus arbres (sobretot el segon), però que tenen un sotabosc molt empobrit o nul a causa de l'excessiva freqüentació humana. També tenim l'alzinar dels Comtals, amb força alzines velles i no tan alterat com els dos que acabem de citar; fa temps que no el toquen, però encara conserva un cert aire artificial. Prop de la casa de la Morera també hi ha un reducte d'alzinar en procés de regeneració després de l'incendi de 1980. Creix entre roques com el de les Marcetes, el dels Corrons i el de Roca Tinyosa, la qual cosa no és cap casualitat, perquè, llevat d'algunes excepcions com els vedats de caça reials o de la noblesa i alguns boscos comunals, només s'ha conservat l'alzinar i la vegetació primitiva en general allà on les condicions del terreny són poc adequades tant per a l'agricultura com per a l'establiment de prats de pastura.

(1) Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana* la clímax és l'etapa final estable vers la qual tendeixen a evolucionar la vegetació i el sòl sotmesos a uns determinats factors ambientals, sobretot climàtics.

(2) Un domini climàtic o bioclimàtic és una zona de clima més o menys homogeni. És esperable que a cada domini climàtic li correspongui un domini climàtic amb la corresponent clímax.

(3) Un domini climàtic és una zona en què predomina la vegetació pròpia del conjunt format per una determinada comunitat clímax i les comunitats de la sèrie successional que condueix a aquesta mateixa comunitat clímax.

Roureda

Les rouredes o rovires manresanes són boscos caducifolis dominats pel roure cerriode (*Quercus x cerrioides*) que rarament superen els 15 m d'alçada mitjana. Aquest roure és un híbrid entre el roure martinenc (*Quercus pubescens*), més propi de contrades més plujoses (Osona, Ripollès..), però també present a Manresa, i el roure de fulla petita (*Quercus faginea*), propi de zones de clima més continental (Meseta Castellana, Sistema Ibèric,..) i difícil de trobar a Manresa en forma "pura". També es creu que el roure africà (*Quercus canariensis*), una espècie que no és present al Bages, pot haver intervingut en la formació de l'espècie híbrida *Quercus x cerrioides*. Tots aquestes roures sovint conserven fulles seques a l'hivern, especialment si es tracta d'exemplars joves o de rebrots. Molts plançons fins i tot en mantenen de verdes tot l'any.

Associats a les rouredes de Manresa trobem bàsicament dos arbres: la pinassa (*Pinus nigra* subsp. *salzmannii*) i l'auró negre (*Acer monspessulanum*); molts arbustos caducifolis, com l'arç blanc (*Crataegus monogyna*, que pot arribar a ser un arbret), la coronil-la boscana (*Coronilla emerus*), la ginesta sessilifòlia (*Citisophyllum sessilifolium*), el corner (*Amelanchier ovalis*), l'espina cervina de fulla petita (*Rhamnus saxatilis*) i l'aranyoner (*Prunus spinosa*), i d'altres de fulla persistent com el boix (*Buxus sempervirens*) i el lloretet (*Daphne laureola*). També hi ha herbes típiques de les nostres rovires, entre les quals trobem l'herba fetgera (*Anemone hepatica*), el marxívol (*Helleborus foetidus*) i les violes (*Viola alba* i, rarament, *Viola willkommii*). No hi són rars arbustos com el marfull, el galzeran i l'aladern, plantes que més amunt hem considerat associades als alzinars. Aquesta barreja concorda perfectament amb el que s'ha exposat a la pàgina *.

Atenent a la nomenclatura sigmatista aquests boscos s'haurien de considerar rouredes de roure de fulla petita (*Violo-Quercetum faginae*), però, com ja hem dit, el roure de fulla petita no hi és massa freqüent.

Seguint la riera de Rajadell aigües avall trobem cinc rouredes: la del gorg Blau, la de la font de l'Arrel, la del Suanya, la del Balcet (prop dels Corrons) i la de l'obaga de l'Anneta. Totes destaquen per la seva riquesa en espècies i per l'abundància d'auró negre. L'última es va cremar l'any 1986 i ara és un bosc baix, però les altres, malgrat tenir poca extensió, són boscos excepcionals dins el context del pla de Bages, ja que són madurs, vells i d'alta biodiversitat (vegeu la pàgina *). A la roureda del Suanya abunden tant els aurons –sobretot l'auró negre, però també hi ha algun auró blanc (*Acer campestre*)– que es podria considerar una *auroneda*. Els aurons europeus, a diferència dels nord-americans, no acostumen a formar boscos, sinó que es troben escampats enmig de masses forestals dominades per altres caducifolis. L'*auroneda* d'aurons negres del Suanya és probablement el bosc d'aquest tipus més extens i alt de Catalunya. A parer nostre és, sens dubte, el retall de natura de més valor de tot el municipi de Manresa i un dels boscos més notables del Bages. Els colors rojos, ataronjats i grocs intensos que adquireixen els aurons a la tardor fan que els boscos on abunden siguin d'una gran bellesa en aquesta època de l'any.

Hi ha altres retallets de roureda a la vall de la riera de Guardiola, prop de l'estació del Nord, al torrent de les Marcetes, a l'Oller, al torrent de la Torre Lluvià... ; cap d'ells, però, és comparable als que hem citat més amunt.

Bosc de ribera i arbredes fusteres associades

El boscos de ribera són boscos caducifolis que creixen a banda i banda dels cursos fluvials sobre sòls que, a partir d'una certa profunditat, acostumen a estar amarats d'aigua provinent del riu o torrent veí (aigua freàtica). A l'àrea mediterrània i submediterrània aquest boscos són els que acostumen a atènyer els valors més alts de producció perquè rarament els falta l'aigua, el principal factor limitador del creixement de la vegetació en aquestes terres. Si a aquest fet hi afegim la riquesa en nutrients minerals que acostuma a caracteritzar els sòls formats a partir de sediments portats per les aigües fluvials (al·luvions), no és d'estranyar que les alberedes, els boscos que corresponen a la major part de les ribes amb sòls profunds dels rius i rieres del Bages, superin fàcilment els 20 metres d'alçària. La vegetació dels boscos de ribera està adaptada a les inundacions periòdiques, que eventualment poden tombar o arrancar arbres i arbustos.

Als boscos de ribera hi ha una gran diversitat i densitat d'animals, perquè l'aliment (fruits, insectes...) abunda i l'aigua rarament falta. S'hi han arribat a enregistrar densitats d'ocells de fins a 50 individus per hectàrea i, pel que fa a les espècies, n'hi ha tant de lligades a les zones humides com de forestals. La important cobertura vegetal que proporcionen aquests boscos fa que actuïn com a corredors biològics per a moltes espècies, sobretot de mamífers, especialment allà on gairebé tot el territori és ocupat per conreus.

A Manresa creixen 6 espècies d'arbres de ribera autòctons que són, per ordre d'abundància: l'àlber o auba (*Populus alba*), el freixe de fulla petita (*Fraxinus angustifolia* subsp. *angustifolia*), el pollancre (*Populus nigra*), l'om (*Ulmus minor*), el salze blanc (*Salix alba*) i el vern (*Alnus glutinosa*), espècie que només hem localitzat en dos punts del Llobregat. A mesura que hom s'allunya del riu, la profunditat mitjana del nivell freàtic augmenta i això condiciona la distribució de les espècies citades: verns i salzes blancs sempre viuen arran d'aigua; àlbers, pollancre i freixes de fulla petita toleren millor la secada i poden arribar a créixer en indrets on la profunditat de l'aigua freàtica ronda els 2 m, mentre que l'om és l'espècie menys exigent quant a humitat edàfica ja que, barrejat sovint amb els roures, pot viure en sòls de nivell freàtic profund (3m) i oscil·lant, relativament secs a l'estiu. En consonància amb el que acabem de dir, verns i salzes blancs no acostumen a créixer a les rieres manresanes perquè sovint a l'estiu porten molt poca aigua i, en canvi, els oms poden viure en torrents que només en porten de tant en tant. De fet, d'oms grossos a Europa gairebé no en queden, perquè una forma molt virulenta de grafiosi que va arribar a Catalunya a començament de la dècada de 1980 els ha delmat de tal manera que la immensa majoria dels oms que veiem són petits rebrots de soca. La grafiosi és una malaltia fúngica transmesa per un escarabatet barrinador. Malgrat el que s'ha dit, no es rar veure les 6 espècies d'arbres de ribera citades creixent l'una al costat de l'altra a tocar de l'aigua.

Probablement el freixe de fulla petita no és estrictament una arbre de ribera, tot i que és al bosc de ribera on ara és més freqüent. És possible que en la vegetació primitiva, a més a més de formar

part del bosc de ribera, també creixés sobre sòls profunds i rics en nutrients, però no influïts per l'aigua dels rius, uns sòls que van ser els primers en ser ocupats per l'agricultura.

A més d'arbres autòctons, als dominis del bosc de ribera és freqüent trobar-hi arbres forans plantats per l'home amb la intenció d'aprofitar-ne la fusta. Els més freqüents són el pollancre del Canadà (*Populus x canadensis*), originats per la hibridació entre el pollancre europeu i un pollancre americà, la carolina (*Populus deltoides*). Aquestes pollancredes d'arbres alineats, com la de Miralpeix o la dels Paperers, no es poden considerar boscos, sinó simples arbredes on es conrea la fusta, però en casos com el de l'Angle o el tram de la riera de Rajadell proper al refugi de la Societat Protectora d'Animals, podem parlar d'una barreja entre bosc de ribera jove i pollancreda artificial.

Amb les mateixes intencions que en el cas del pollancre del Canadà, però en menor grau, a Catalunya també es conrea el plàtan (*Platanus x hispanica*). Aquest arbre típic dels nostres carrers i passeigs és un híbrid entre *Platanus occidentalis*, un plàtan nord-americà, i el plàtan d'orient (*Platanus orientalis*), originari de la península Balcànica. Els plàtans híbrids es poden reproduir per llavor i no és rar trobar exemplars subespontanis nascuts sense que ningú els hagi plantat. A Manresa només tenim una plataneda fustera, la del pont Nou o pont del Cementiri.

A més de les citades, a l'àmbit dels boscos de ribera podem trobar altres espècies d'arbres al·lòctons que, plantats originàriament amb intencions ornamentals o reforestadores, han esdevingut subespontanis en aquest ambient tan acollidor. En són exemples dues espècies nord-americanes: la robínia o acàcia falsa (*Robinia pseudoacacia*) i el negundo (*Acer negundo*). Aquesta darrera espècie és especialment abundant en determinats trams manresans de la riera de Rajadell i, fora del terme de Manresa, en punts del Llobregat. Si continua amb aquest ritme de colonització aviat es podrà considerar una espècie naturalitzada al nostre país. Un altre arbre americà ha estat introduït pel Departament d'Agricultura de la Generalitat arran d'una reforestació que va fer fa pocs anys a la riba esquerra del Cardener propera als Comtals: es tracta d'un freixe de foliols molt grossos, probablement *Fraxinus americana*.

Grans arbustos com els tamarius (*Tamarix canariensis* i *Tamarix africana*, indicadors d'aigües riques en sals), les sargues (*Salix eleagnos*) i els gatells (*Salix cinerea* subsp. *oleifolia*) es poden trobar associats als nostres boscos de ribera. Aquestes plantes poden formar comunitats pròpies (tamarigars i salzedes), que no hem trobat dins el terme de Manresa.

L'àmbit del bosc de ribera, per la seva fertilitat, ha estat molt explotat pels humans des de temps immemorials i, per aquest motiu, costa trobar retalls de bosc prou madurs com per ser considerats representatius de la vegetació potencial. A partir de l'estudi del poc que queda, podem afirmar que a Manresa hi són presents dos tipus de bosc de ribera: l'albereda litoral (*Vinco-Populetum albae*) que, tot i que fragmentari i rarament ben constituït, és un bosc relativament abundant i està en procés d'expansió, i l'omeda amb heura (*Hedero-Ulmetum minoris*), bosc molt rar i en procés d'extinció a causa de la malaltia dels oms de la qual ja s'ha parlat.

A l'estrat arbori de les alberedes manresanes no hi són rars ni l'om ni el pollancre i sovint destaca l'abundància de freixe de fulla petita, un arbre que, en alguns indrets, esdevé l'espècie dominant. Per sota dels grans arbres és fàcil trobar-hi l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), un petit arbre caducifoli espinós que sovint es manté en estat arbustiu; el sanguinyol (*Cornus sanguinea*), un gran arbust caducifoli de branquillons rogencs; l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*); el romegueró (*Rubus caesius*), un parent de l'esbarzer, igualment espinós, però de tiges més febles i, per acabar-ho d'embolicar, l'heura (*Hedera helix*). Com a plantes típiques de l'estrat herbaci de les alberedes que són relativament freqüents a Manresa podem citar la lleteressa de bosc (*Euphorbia amygdaloides*), el fenàs boscà (*Brachypodium sylvaticum*) i el llúpol (*Humulus lupulus*), una herba enfiladissa que s'utilitza per donar gust amargant a la cervesa. La vincapervinca (*Vinca difformis*) i la sarriassa (*Arum italicum*), herbes que es consideren característiques de l'associació, es troben només en punts molt concrets.

Tot i que n'hi ha petits retallets arreu dels nostres cursos fluvials, les millors alberedes de Manresa es troben a la riera de Rajadell. És prop de la seva desembocadura on trobem la més extensa, la de can Poc Oli. També en trobem bons retalls entre el Xup i el Suanya i, ja més escadussers, aigües amunt d'aquesta casa.

A parer nostre les alberedes, amb els seus grans àlbers d'escorça blanquinosa que s'omple de taques fosques quan són vells, la seva florida espectacular abans de la sortida del fullam i les seves particulars fulles d'un verd fosc lluent per l'anvers i mats amb un to argentat pel revers, que

semblen petits miralls fent pampallugues quan el vent les mou, estan entre els boscos més bonics que existeixen. Si a la seva bellesa hi afegim la seva gran producció i biomassa, el caràcter de refugi de frescor i humitat per a molts animals durant l'àrid estiu mediterrani i la seva valuosa contribució a l'estabilització de les ribes dels rius, es fa evident que mereixen una estricta protecció.

La composició florística de les omedes amb heura és molt semblant a la de les alberedes descrites més amunt. El poc que queda de les omedes manresanes ho trobem al torrent de la Torre Lluvià, prop de la casa d'on pren el nom, i a la zona dels Corrons, a la part baixa del Balcet, molt a prop de la riera de Rajadell. Tots dos retalls de bosc eren alts i esponerosos, però estan quedant reduïts al no res per culpa de la grafiosi. Alguns grans oms morts encara es mantenen drets i entre ells n'hi ha que estan envoltats per l'heura, de tal manera que semblen estranys arbres columnars de fulla persistent. Si la grafiosi no remet és molt possible que els oms acabin desapareixent i, a la llarga, siguin substituïts per roures i freixes de fulla petita descendents dels que ara creixen a prop seu.

Canyissar

Els canyissars (*Typho-Schoenoplectetum glauci*) que creixen a Manresa, vora les aigües tranquil·les i amb les arrels gairebé sempre xopes, són densos herbassars d'aiguamoll d'entre 1 i 2 m d'alçada en què domina àmpliament el canyís típic (*Phragmites australis* subsp. *australis*). El canyís o canya-xiula té l'aspecte d'una petita canya que, com la canya autèntica (*Arundo donax*), es va estenent a partir de brots que surten d'una tija subterrània que creix horitzontalment (rizoma).

A diferència de la canya, que pot mantenir vives les seves tiges aèries durant més d'un any, el canyís renova completament la seva part aèria cada any, la qual cosa ens demostra la gran productivitat dels canyissars.

El canyissar és un ecosistema amb molt poca biodiversitat vegetal. A Manresa, hi podem trobar bogues (*Typha latifolia* i *Typha angustifolia*) i salicàries (*Lythrum salicaria*), però el més freqüent és que només hi hagi canyissos.

Els canyissars, com els boscos de ribera, contribueixen a l'estabilització de les ribes dels rius i són imprescindibles per a la supervivència de moltes aus lligades al medi aquàtic (ànecs, polles d'aigua...) que s'hi refugien i hi nien. Tot i que a la primavera i a començament de l'estiu no destaquen gaire, els trobem força bonics durant el temps en què mantenen els grans plomalls que constitueixen les seves inflorescències.

El canyissar ha estat afavorit per la construcció de rescloses que darrera seu han alentit les aigües del riu i han afavorit el dipòsit de sediments, especialment a les vores convexes, tot creant un medi ideal per al creixement del canyís.

Els millors canyissars de Manresa es troben al riu Cardener. Destaquen el que hi ha a la riba dreta del riu, entre la resclosa de la Pirelli i la dels Panyos; el que s'estén entre el canal dels Panyos i la riba esquerra del riu; el que hi ha prop de la Guia, abans d'arribar a la resclosa de la Farinera, i el que hi ha entre el rec de Castellgalí i la riba esquerra del riu aigües avall dels Comtals (aquest canyissar és afavorit per les pèrdues del rec).

Garriga

Les garrigues són comunitats vegetals denses en què predominen àmpliament els arbustos de fulla persistent i endurida (esclerofil·les). Habitualment arriben a una alçada d'entre 0,5 i 1,5 m. L'arbust dominant a les garrigues acostuma a ser el garric (*Quercus coccifera*), el qual dona nom a la comunitat. Un altre arbust que acostuma a acompanyar sovint al garric i que a vegades pot esdevenir dominant és el llentiscle o mata de cabrit (*Pistacia lentiscus*). A les garrigues manresanes (*Quercetum cocciferae rosmarinetosum*), a més dels dos arbustos citats, és fàcil trobar-n'hi d'altres com l'aladern de fulla estreta (*Phillyrea angustifolia*), l'aladern (*Rhamnus alaternus*), el càdec (*Juniperus oxycedrus*) i el matapoll (*Daphne gnidium*). També hi són freqüents diverses plantes enfiladisses com la vidiella (*Clematis flammula*), la roja o rogeta (*Rubia peregrina* subsp. *peregrina*), l'arítjol (*Smilax aspera*) i l'esparreguera boscana (*Asparagus acutifolius*).

Creixent enmig de la garriga també es pot trobar algun pi blanc, el romaní, amb altres plantes de la brolla, i herbes dels prats secs com el llistó i la jonça.

Al terme de Manresa les garrigues més denses i extenses es troben a la base del cingle de Punta Sabata, prop del Pont de Vilomara, i al solell del serrat del Maneló, prop d'on la riba dreta del Llobregat deixa el terme de Manresa per entrar al de Castellgalí. També trobem llargues franges de garriga creixent entre estrats de roca nua als solells acinglerats com els que hi ha a la riera de Guardiola, al tram de la riera de Rajadell proper al gorg de les Escaletes, i al Mal Balç.

Sembla ser que les garrigues de casa nostra, en general, ocupen territoris antigament dominats per l'alzinar (a la garriga de punta Sabata hi creixen algunes alzines i a la part baixa de la del serrat del Maneló hi ha fins i tot algun roure), però no és descartable que a les clapes assolellades i pedregoses de sòl poc profund tinguessin un paper important en la vegetació primitiva.

Tot i que el garric no té gaire bona premsa perquè és punxent, considerem que les garrigues tenen un alt valor ecològic perquè protegeixen perfectament de l'erosió els indrets que més hi estan exposats, creen un microambient molt ombrívol allà on més toca el sol i tenen una capacitat de rebrotada després de l'incendi que es pot qualificar de proverbial.

Màquia de marfull, matabou i noguerola

El terme màquia és una paraula d'origen cors que s'utilitza en geobotànica per referir-se a bosquines mediterrànies integrades per arbusts alts (1,5-2,5 m), generalment de fulla persistent i endurida (esclerofil·les). La que aquí es descriu no ha estat tipificada en cap publicació botànica, però considerem que, en l'àmbit manresà, és prou interessant i ocupa una extensió prou gran com per dedicar-li un apartat propi. Aquesta comunitat vegetal ocupa tot el vessant de fort pendent de la zona dels Polvorers (orientació en conjunt nord-est, però a la zona central nord), entre els antics dipòsits de combustible i la vall de la riera de Rajadell. Les espècies arbustives que hi predominen són les que figuren a l'encapçalament de l'apartat (*Viburnum tinus*, *Bupleurum fruticosum* i *Pistacia terebinthus*), però n'hi ha moltes més, entre les quals: el corner (*Amelanchier ovalis*), el sanguinyol (*Cornus sanguinea*), la coronil·la boscana (*Coronilla emerus*), l'aladern (*Rhamnus alaternus*), l'aladern fals (*Phillyrea latifolia*), el garric (*Quercus coccifera*), el boix (*Buxus sempervirens*) i el galzeran (*Ruscus aculeatus*). També hi trobem lianes com el lligabosc mediterrani (*Lonicera implexa*) i l'arítjol (*Smilax aspera*). Pel que fa als arbres, a la part baixa hi creixen oms i més amunt hi ha alguns roures, algunes alzines, algunes pinasses i algun server (*Sorbus domestica*).

Aquesta comunitat destaca per la gran diversitat d'espècies llenyoses que hi conviuen (encara se'n podrien citar algunes més), tant caducifòlies com perennifòlies. Si hi hagués més alzines seria força similar a la vegetació que creix a la cara nord de Montserrat. Creiem que la vegetació primitiva era un bosc de roures amb alzines a les parts més rocoses. A la propera obaga de l'Agneta també hi ha clapes cobertes per màquies similars a la que acabem de descriure, però allà és abundant un arbre que aquí no es troba: l'auró negre.

Per tot el que acabem d'exposar, creiem que la màquia dels Polvorers mereix la màxima protecció.

Bardissa

Les bardisses manresanes (*Rubo-Corarietum*) són conjunts vegetals caducifolis –l'esbarzer, però, és semicaducifoli– impenetrables amb una alçada d'entre 1 i 2,5 m, caracteritzats sobretot pel caràcter espinós de la majoria dels arbusts i les lianes que els integren: esbarzers (*Rubus ulmifolius*), rosers silvestres (*Rosa canina* i altres espècies), aranyoners (*Prunus spinosa*) i arços blancs (*Crataegus monogyna*), tots carregats de punxes. A més, també hi podem trobar arbusts no espinosos com el sanguinyol (*Cornus sanguinea*), el verinós roldor (*Coriaria myrtifolia*) i, si el sòl és prou humit, el saüquer o saüc (*Sambucus nigra*). Dues lianes sense punxes són freqüents a les nostres bardisses: el lligabosc etrusc (*Lonicera etrusca*) i la vidalba (*Clematis vitalba*). La vidalba és pròpia de les bardisses més humides.

Les bardisses van lligades a sòls amb un cert grau d'humitat i, per tant, acostumen a trobar-se a les obagues i fondalades creixent al marge del bosc o substituint-lo. La vegetació potencial de les àrees ocupades per bardisses seria la roureda, l'omeda o l'albereda i, sovint, quan aquests boscos són aclarits la bardissa s'estén.

A Manresa, les bardisses no ocupen grans extensions, però no és rar que formin llargues franges a banda i banda dels torrents, a les vores de camps i als talussos de les carreteres. La bardissa més extensa del municipi és, sens dubte, la que ocupa gran part de l'obaga de l'estació del Nord.

Tot i ser antipàtiques per les punxes, les bardisses són una important font d'aliment per als animals i, especialment en èpoques preagrícoles, per als humans, atès que la major part de les plantes que les integren fan fruits carnosos (móres, aranyons...). També tenen importància com a refugi de la fauna, especialment per als ocells que hi passen la nit.

Brolla de romaní

La brolla de romaní és una comunitat vegetal associada als sòls rics en carbonat de calci en què predominen els petits arbustos amb una alçada d'entre 0,4 i 1 m. El romaní (*Rosmarinus officinalis*), que excepcionalment pot superar el metre i mig d'alçada, acostuma a ser l'arbust més abundant a les brolles que porten el seu nom, però, a Manresa, sovint el trobem acompanyat d'arbustos de mida similar com l'argelaga (*Genista scorpius*), el bruc d'hivern (*Erica multiflora*) i el romaní mascle (*Cistus clusii*). També per mates més baixes com la botja d'escombres (*Dorycnium pentaphyllum*), la farigola (*Thymus vulgaris*), la foixarda (*Globularia alypum*), el pinzell (*Staehelina dubia*), la sempreviva borda (*Helichrysum stoechas*), la bufalaga tintòria (*Thymelaea tinctoria*), l'espígol o barballó (*Lavandula latifolia*), la botja groga (*Buplerum frutescens*), la coronil-la mínima (*Coronilla minima* subsp. *clusii*) i la sanguinària (*Lithospermum fruticosum*). Creixent enmig d'aquesta colla d'arbustos i mates podem trobar-hi diverses herbes de la família de les gramínies, com el pelaguer junci o sanadella (*Stipa offneri*), de fulles molt primes que recorden les d'un jonc i d'altres, com el llistó i la jonça, de les quals es parlarà en els apartats corresponents als prats secs i les joncedes. També hi ha alguna herba de flors vistoses com l'atractilis (*Atractylis humilis*) i diverses orquídiades del grup de les abelleres (*Ophrys*). Tampoc és rar trobar a les brolles plantes que hem tractat en els apartats corresponents a la garriga i a l'alzinar. Els límits entre brolles, joncedes, prats secs i garrigues no sempre queden clars, la qual cosa és lògica si tenim en compte que totes aquestes comunitats vegetals són secundàries i, acompanyades o no de pins (pi blanc i, puntualment, pi pinyer), ocupen antics dominis de l'alzinar.

Manresa és una zona de trànsit entre el domini de la brolla de romaní típica del litoral, amb abundància de bruc d'hivern i bufalaga tintòria (*Erico-Thymelaeetum tinctoriae*), i el domini de la brolla més septentrional (*Rosmarino-Lithospermetum*), en la qual aquestes dues espècies es fan molt rares i, en canvi, esdevé freqüent, entre d'altres, la sanguinària. Pels voltants de Collbaix un curiós arbust de fulles carnosos entra a formar part de la brolla allà on el sòl conté guix: el ruac (*Ononis tridentata*).

Al terme de Manresa les brolles de romaní, molt sovint més o menys cobertes de pi blanc, ocupen grans extensions sobretot als solells, però també als vessants d'exposició intermèdia i en zones de poc pendent amb sòls poc profunds. La successió progressiva de brolla de romaní cap a alzinar, passant o no per l'etapa de garriga, és possible, però, donades les dures condicions climàtiques i edàfiques dels indrets on domina la brolla, és tan lenta que, en general, no s'ha pogut observar perquè encara no ha passat prou temps des de l'abandonament dels conreus que hi havia on ara hi ha brolles. Tenim bons exemples de brolles al Mal Balç i a la cara sud de Collbaix.

A pesar del seu aspecte eixarreit durant l'eixut de l'estiu, les brolles de romaní són notables pels aromes que desprenen algunes de les seves plantes (romaní, farigola, espígol, argelaga...), per l'abundància de flors vistoses, especialment des de finals de febrer fins a començament de juny, i per la seva frugalitat i capacitat de colonització dels sòls esquelètics. Des del punt de vista econòmic tenen importància per als productors de mel perquè són una font de nèctar i pol·len no tan sols a la primavera, sinó durant la major part de l'any, ja que el bruc d'hivern floreix d'agost a gener, però sobretot ho fa al novembre, el ruac pot tenir flors des del maig fins al novembre i el romaní pot tenir-ne tot l'any.

Jonceda

Les joncedes són comunitats vegetals en què predominen les herbes perennes d'entre 20 i 40 cm d'alçada. Hi abunden les gramínies com el fenàs de marge (*Brachypodium phoenicoides*) i l'avènula pratense (*Avenula pratensis* subsp. *iberica*). També acostuma a ser-hi freqüent o dominant la planta que dona nom a comunitat, la jonça (*Aphyllanthes monspeliensis*), una herba

sempre verda que, quan no està florida, té aspecte de gramínia, però que delata la seva condició de liliàcia quan a la primavera es cobreix de vistoses flors blaves. Altres herbes freqüents a les joncedes que creixen a Manresa (*Brachypodio-Aphyllanthesetum*) són el panical (*Eryngium campestre*), el lli de Narbona (*Linum narbonense*), la pinya de sant Joan (*Leuzea conifera*) i una orquídia d'inflorescència vistosa, *Anacamptis pyramidalis*. Malgrat l'abundància d'herbes, la jonceda no es pot considerar estrictament un prat sec perquè sempre hi acostuma a haver mates com la botja d'escombres, la farigola o timó i l'espígol o barballó, així com alguns arbustos entre els quals el més típic és l'argelaga. A part de l'orquídia citada, no és rar trobar-n'hi d'altres, entre les quals destaquen diverses espècies d'abelleres. L'ubic pi blanc i, localment, el pi pinyer, creixen sovint enmig de les joncedes manresanes.

Dins del terme, les joncedes defugen els llocs excessivament secs i per això no les trobarem als solells, ni en indrets de les planes i vessants d'exposició intermèdia amb un sòl minso. Considerem que ocupen indrets on la vegetació potencial és la roureda o el bosc mixt d'alzines i roures.

Les joncedes criden poc l'atenció durant la major part de l'any, però quan hi abunda la jonça, cosa que no sempre succeeix, al mes de maig tenen l'aspecte d'una catifa verda densament espurnejada pel blau de les seves flors que, curiosament, són comestibles. A començament de primavera és el groc intens de l'argelaga el que adorna la jonceda. Tenim bons exemples de joncedes a les Arnaules i prop del corriol que segueix la riera de Rajadell per la banda dreta, poc més avall del gorg Blau.

Prats secs: llistonar i fenassar

Llistonars i fenassars són prats dominats per gramínies perennes de fulles dures i sovint cargolades que, fora del període de verdor primaveral, tenen un aspecte més o menys grogós que fa que siguin força diferents de les gespes verdes que acostumem a associar al terme *prat*. El llistonar és el prat sec per excel·lència, capaç d'entapissar indrets assolellats de sòl poc profund; en canvi, el fenassar és el més humit (o el menys sec) dels prats secs. Té el seu òptim als fons de vall amb sòls profunds i, si el temps hi acompanya, pot conservar la verdor durant la major part de l'any. Ambdós tenen en comú el requeriment de sòls relativament rics en nutrients minerals i, per tant, no ocupen mai àrees erosionades de fort pendent on la brolla de romaní, tot i que esclarissada, és capaç de prosperar.

Als llistonars que creixen al terme de Manresa (*Phlomido-Brachypodietum retusi*), com en els altres tipus de llistonar, hi domina el llistó (*Brachypodium retusum*), una gramínia baixa (10-20 cm) estrictament mediterrània, de fulles estretes, curtes i nombroses que es disposen gairebé perpendiculars a la tija. Una altra gramínia perenne que sol haver-hi als llistonars és el dàtil (*Dactylis glomerata*) i, trencant la monotonia, dues plantes de florida espectacular: la candelera o salví blener (*Phlomis lychnitis*), una mata amb flors d'un groc llampant, i la corretjola cantàbrica (*Convolvulus cantabrica*), una herba de rabassa llenyosa que a la primavera s'omple de campanetes rosades. Enmig dels llistonars poc densos queden clapes on, en època humida, poden créixer minúscules plantes anuals. És freqüent trobar arbustos i mates citats en parlar de la brolla creixent enmig del llistonar, però n'hi ha una, encara no citada, que està especialment lligada als ambients de microclima càlid que sovint ocupa: es tracta de la ruda angustifòlia (*Ruta chalepensis* subsp. *angustifolia*), una planta pudent com n'hi ha poques. L'omnipresent pi blanc també creix sovint damunt els llistonars.

Els llistonars no acostumen a ocupar grans extensions de forma contínua, sinó que normalment es troben formant clapes enmig de les brolles o substitueixen el fenassar o la jonceda allà on el sòl s'aprima. Els límits entre les quatre comunitats sovint no són gens clars.

Els fenassars que trobem a Manresa (*Brachypodietum phoenicoidis*) són prats rics en herbes perennes, força densos i alts (40-80 cm), en els quals domina una gramínia de fulles rígides, agudes i de marges tallants, el fenàs o fenal de marge (*Brachypodium phoenicoides*). Al fenàs de marge sovint l'acompanya una altra gramínia, el dàtil (*Dactylis glomerata*). Moltes altres herbes de diverses famílies es poden trobar als fenassars, de les quals se'n citaran només unes quantes: la pastanaga borda (*Daucus carota*), el plantatge de fulla estreta (*Plantago lanceolata*), l'escabiosa (*Scabiosa atropurpurea* var. *amansii*), el fonoll (*Phoeniculum vulgare*), la pimpinella (*Sanguisorba minor*) i el panical (*Eryngium campestre*).

Els fenassars ocupen els camps abandonats de les obagues i les planes amb sòls profunds rics en nutrients minerals i troben un hàbitat excel·lent en els talussos i marges que queden entre els conreus o voregen les sèquies. Immediatament després de l'abandonament del conreu, als camps s'hi instal·la un herbassar, però de mica en mica el fenàs va guanyant terreny i, al cap d'uns 5 anys, pot esdevenir dominant. Un cop en un terreny s'hi ha instal·lat un fenassar dens, la típica colonització per part dels pins es veu dificultada. Si en un fenassar hi ha pins acostuma a ser perquè hi van arribar durant els primers anys després de l'abandonament del conreu. Els fenassars amb el temps acostumen a esdevenir joncedes amb pins o sense, o també poden ser substituïts per bardisses i, en general, semblen indicar les zones en les quals a la vegetació potencial dominarien els caducifolis (roures, oms, freixes de fulla petita...).

El fenal de marge, amb el seu potent sistema radical fasciculat, és un important element estabilitzador del sòl després d'un incendi i també és el principal responsable de l'estabilitat dels marges de la Sèquia, un paper important dins la història de la nostra ciutat que fins ara ningú li havia reconegut.

Molt a prop del centre de Manresa, a les feixes de la part alta de l'obaga de la torre de Santa Caterina, tenim un bon exemple de fenassar que de maig a juliol tenyeix de color verd tendre el paisatge de fons de la plaça de la Reforma. Actualment aquest fenassar està sent colonitzat per l'arç blanc, un bonic arbret caducifoli del qual ja s'ha parlat. També hi ha extensos fenassars a l'entorn del turó del Xato, prop del Xup.

Pineda de pi blanc

El pi blanc (*Pinus halepensis*), puntualment barrejat amb el pi pinyer (*Pinus pinea*), constitueix la major part dels boscos del terme de Manresa. A la pàgina * s'ha parlat del caràcter transitori de les nostres pinedes. No és d'estranyar, doncs, que així com en el cas de l'alzinar i la roureda ens hem referit a tot un conjunt de plantes que acostumen a viure associades als respectius arbres dominants, en el cas de les pinedes, això no és possible. Sota els pins podem trobar brolles, prats secs, joncedes, garrigues i bardisses. També hi pot haver roures i alzines joves (amb les seves plantes associades), els quals, si es deixa progressar el procés de successió, a la llarga constituiran alzinars i rouredes que substituiran les pinedes. De les pinedes de pi blanc només podem dir que són comunitats vegetals en què domina el pi blanc. L'escola sigmatista, estrictament, no les considera boscos, no existeix un "*Pinetum halepensis*", sinó que existeix una brolla de romaní amb pins (sovint per referir-se a les pinedes de pi blanc s'utilitza el terme brolla arbrada), una garriga amb pins, etcètera. Les pinedes de pi blanc condicionen poc la vegetació que creix sota seu perquè les capçades dels pins són esclarissades en relació amb les dels roures i, encara més, en relació amb les de les alzines. L'ombra dels pins és plena de clapes lluminoses i, com a conseqüència, és suportable per a la majoria de plantes. Això és sobretot vàlid per a les pinedes velles, perquè a les poblacions denses de pins joves la densitat de l'ombra augmenta.

Els pins fan poca ombra i, a causa de la resina que contenen, cremen com teies. Malgrat aquests inconvenients, també tenen virtuts: són estoics colonitzadors capaços de viure en sòls esquelètics i, per tant, són una bona arma per lluitar contra l'erosió; aporten matèria orgànica que a la llarga contribuirà a la millora del sòl i al possible arrelament d'espècies amb més exigències edàfiques i, la seva ombra, tot i que poc densa, manté unes condicions d'humitat superiors a les del camp obert, cosa que afavoreix la germinació de llavors de plantes dels alzinars i les rouredes. S'ha dit que les pinedes preparen el terreny als alzinars i les rouredes. Això, referit a sòls alterats i considerat a llarg termini, sembla força evident, però cal tenir en compte que, un cop roures o alzines ja recobreixen la major part del sòl, s'arriba a una etapa que pot durar dècades en la qual els vells pins que creixen per sobre seu deixen de ser protectors per esdevenir tan sols competidors. En aquest punt de la successió, una tala selectiva dels pins o un incendi que mata els pins, però només afectar la part aèria de roures i alzines, poden accelerar el procés que porta cap a la vegetació potencial.

La relativa abundància d'esquirols que hi ha al terme de Manresa està directament lligada amb l'abundància de pinyes curulles de pinyons dels quals s'alimenten, i molts ocells que nien dalt dels arbres serien molt més rars si faltessin els soferts pins.

Així com el pi blanc és una espècie clarament autòctona, el pi pinyer sembla que va ser introduït a Catalunya en època antiga (romana?) procedent de la Mediterrània oriental (Creta?). Actualment el trobem totalment naturalitzat al nostre país però al terme de Manresa i, en general, al Bages no

presenta una distribució uniforme, sinó que forma clapes on sovint se'l troba barrejat amb el pi blanc, ja sigui com a espècie acompanyant o, més rarament, dominant. El pi pinyer té uns requeriments hídrics un xic superiors als del pi blanc i els seus grans pinyons tenen una capacitat de dispersió inferior a la dels pinyons petits, alats i molt nombrosos propis del seu parent de pinyes afuades. Aquests dos fets disminueixen la seva capacitat colonitzadora. Si a tot això s'hi afegeix el fet que es fa rar a les zones històricament poc habitades, sembla bastant clar que la major part del bosquets bagencs on abunda el pi pinyer s'han originat a partir d'exemplars introduïts per l'home.

Els humans, en general, valorem molt més el pi pinyer que el pi blanc i de motius no ens en falten: tant una espècie com l'altra fan pinyons comestibles, però la primera els fa molt més grossos (el pi blanc té el malnom de pi bord en relació a aquest fet). El pi pinyer fa uns troncs més rectes, la seva fusta és de qualitat superior i, des del punt de vista estètic, també és molt valorat per la seva capçada regular més densa i d'un verd més intens que la del pi blanc. A tot això encara s'hi pot afegir un parell de fets no tant coneguts: el pi pinyer suporta millor les baixes temperatures (la fredorada del gener de 1985 va matar molts pins blancs bagencs, però cap pi pinyer) i les erugues de la processonària l'ataquen molt menys que a la resta de pins.

Les extenses pinedes manresanes van ser delmades pels importants incendis de l'octubre del 1980 i de l'agost del 1986, però estan recuperant la major part del terreny que ocupaven abans del foc. El pi blanc, a diferència d'altres espècies de pins, com per exemple el pi pinyer o la pinassa, sempre manté pinyes tancades plenes de pinyons madurs, a punt d'obrir-se quan hi ha un incendi i de recolonitzar el nou espai obert creat per les flames. Al voltant dels 8 anys d'edat els joves pins blancs ja comencen a fer pinyes; per tant, per eliminar els pins d'una àrea, s'ha de cremar totalment dos cops en menys de 10-15 anys. En realitat, els incendis de boscos de pi blanc prou espaiats en el temps, com que, amb l'excepció del cas explicat més amunt, alenteixen el procés de successió, afavoreixen la permanència de les pinedes.

A pesar dels incendis, queden encara dins el terme extenses àrees cobertes per pins adults. Destaquen per la seva extensió les pinedes que ocupen la zona de les Marcetes i les Arnaules i també les properes al tram superior de la riera de Rajadell, del Suanya en amunt. Pel que fa a l'alçada dels seus pins destaquen la vella pineda del Balcells (citada a la pàgina *), la del Suanya i la de l'entorn de cal Cuques, totes tres amb abundància de pins pinyers.

Canyar

Els canyars manresans (*Arundini-Convolvuletum sepium*) són comunitats vegetals denses dominades per les altes (2-6 metres) i robustes tiges buides de les canyes (*Arundo donax*) a les quals sovint s'entortolliguen plantes enfiladisses com el llúpol (*Humulus lupulus*), la vidalba (*Clematis vitalba*), el lligabosc japonès (*Lonicera japonica*) o, més rarament, la corretjola gran (*Calystegia sepium*). Per habitual i casolana que ens pugui semblar la canya, es tracta d'una planta forastera originària de l'Àsia central que va ser introduïda per l'home per aprofitar-ne les tiges (cistelleria, horticultura...). En els nostres climes, tot i que floreix, és incapaç de fructificar. Els seus grans plomalls són, per tant, estèrils i només es pot propagar a partir del seu gruixut rizoma subterrani.

Els canyars ocupen grans trams de les proximitats dels nostres rius, rieres, torrents i canals en zones on la vegetació potencial seria l'albereda o l'omeda, però no acostuma a acostar-se tant a l'aigua com el canyissar. També sembla que s'ha utilitzat per estabilitzar talussos de la via del tren on, en general, malviu a causa de la manca d'aigua, però s'hi manté. Un cop les canyes han ocupat una zona el procés de successió cap el bosc de ribera queda notablement alentit a causa de la densitat del canyar, tant pel que fa a la seva part aèria com pel que fa a la seva part subterrània (rizomes).

Tot i que els canyars tenen el seu encant, especialment a la tardor quan estan florits i encara es mantenen verds, no tenen punt de comparació amb l'esponerositat del bosc de ribera que pot arribar a créixer a les zones que ocupen.

Herbassars

Sota el nom genèric d'herbassars s'inclouen un gran nombre de comunitats transitòries en les quals dominen grans herbes (0,5-1,5 m) de famílies diverses, les vulgarment anomenades "males

herbes". Les gramínies, tot i que hi són presents, normalment no arriben a recobrir tanta superfície com en els prats secs tractats més amunt. Els herbassars acostumen a ocupar ambients ruderals (voredes de camins i carreteres, abocadors, àrees alterades pel bestiar...) i camps recentment abandonats o en guaret. En general, zones on la terra ha estat remoguda i és més o menys rica en nitrogen.

A mesura que el sòl es va compactant, l'herbassar es va empobrint i és substituït pel fenassar, si el sòl és prou profund i no és especialment sec, o per brolles i llistonars, en cas contrari. Si els herbassars són pasturats regularment, esdevenen comunitats baixes d'herba tendra que, quan no hi ha secada, recorden els prats muntanyencs. Quan aquests "prats" comencen a ser colonitzats pel fenàs de marge, aquest aviat destaca per la seva alçada sobre la resta d'herba. Probablement el bestiar el rebutja perquè les seves fulles carregades de sílice són tan aspres que poden arribar a tallar la pell humana.

A Manresa trobem herbassars de diferents tipus arreu, però el de ripoll i olivarda (*Inulo-Oryzopsisium miliaceae*) és potser el que ocupa extensions més grans. L'olivarda (*Inula viscosa*), una parenta de les margarides, és una planta perenne de rabassa llenyosa, a mig camí entre una herba i un arbust, la qual destaca per la seva abundantíssima florida que a començament de tardor tenyeix d'un groc intens l'herbassar. El ripoll (*Oryzopsis miliacea*) és una gramínia força gran de tiges que recorden una canya en miniatura i inflorescències amb aspecte de plomall poc dens. És fàcil veure herbassars d'aquest tipus a la zona de Bufalvent.

Així com l'herbassar de ripoll i olivarda es pot mantenir durant més d'una dècada, n'hi ha d'altres que desapareixen en poc temps si el camp no es torna a llaurar. Entre aquests destaquen els dominats per les ravenisses –la ravenissa blanca (*Diplotaxis eruroides*) i la ravenissa groga (*Erucastrum nasturtiifolium*)– unes comunitats de secà que, quan floreixen, en poc temps poden tenyir de color grans extensions conreades o en guaret. Una altra planta que també pot acolorir grans superfícies, en aquest cas de vermell, és el pipiripip o rosella (*Papaver rhoas*), una herba anual que acostuma a anar associada amb els cereals i que cada cop és més difícil de veure formant grans masses a causa de l'ús generalitzat d'herbicides.

Als horts abandonats que ocupaven àrees on la vegetació potencial és el bosc de ribera, és on trobem els herbassars més ufanosos, uns herbassars perillosos a les clapes on domina la irritant ortiga gran (*Urtica dioica*), un indicador infal·libre de sòls humits i rics en nitrogen.